

А. Є. Адамович

Таврійський державний агротехнологічний університет

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРЧОСТІ М. ШОЛОХОВА І М. СТЕЛЬМАХА ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНОЮ ДУМКОЮ

Однією з головних проблем сучасного вітчизняного і світового літературознавства є дослідження літературних зв'язків. Закономірним є те, що аналізу у такому контексті потребує не лише література як цілісний літературний процес, але і творчість окремих її представників на рівні порівняльної типології. Цілком слушною з цього погляду є думка К. Султанова: „Твір, що відбувся, – це завжди змістовне зрушення у розумінні національної ідеї” [10, с. 26]. І сьогодні інтерес літературознавців викликає авторське мислення М. Шолохова і М. Стельмаха, їх філософська концепція буття, поетика, проблематика творів, а також вплив на творчість молодшого покоління. Метою даної розвідки, виконаної у руслі теми дисертаційного дослідження «Романи М. Шолохова і М. Стельмаха: проблеми національної специфіки», є аналіз інтерпретації творчості російського і українського романістів.

З огляду на вказаний аспект аналізу творчості письменників інтерес викликають літературно-критичні праці С. Кучерявенко Л. Новиченка, Т. Різниченко, присвячені взаємозв'язкам російської та української літератур. Так, Т. Різниченко у своїй статті „Типологія пейзажу в творах М. Шолохова і М. Стельмаха” досліджує літературні зближення у зв'язку з проблемою національного та інтернаціонального, типологічності та специфіки буття. Вона наголошує, що творчість згаданих митців різних національних літератур при яскраво виражених спільних рисах (тематичний, ідейний і навіть емоційний

склад романів і єдність світоглядних позицій) помітно виділяється „індивідуальним «прочитанням», «своїм» художнім тлумаченням» [8, с. 102].

Докладно авторка зупиняється на змалюванні пейзажних картин у творчій спадщині М. Шолохова і М. Стельмаха. Вона наголошує, що при відчутній типологічній спільності пейзажних малюнків, спосіб досягнення митцями зображення картин природи є різним. У М. Шолохова пейзаж виступає суто реалістичним спостереженням над дійсністю. М. Стельмах переважно відтворює образи, взяті з фольклору, через персоніфікацію яких можна побачити буття людей, зрозуміти сутність і духовність нації [8, с. 106].

С. Кучерявенко у статті „Типологія характеру у М. Шолохова і М. Стельмаха” розглядає способи характеротворення у творчості обох митців. У роботі зазначається, що „концепція людини є визначальною ланкою в розвитку мистецтва...”, оскільки тут відображається світоглядна позиція письменника [4, с. 55]. Робиться акцент на романи „Піднята цілина” М. Шолохова та „Велика рідня” і „Кров людська – не водиця” М. Стельмаха.

Автор вказує на часову відстань створення романів, різну тривалість романного часу, що позначилося на характеротворенні героїв. Але дослідник вважає, що обидва автори впоралися зі своїм завданням: наскрізним у романах М. Шолохова і М. Стельмаха є філософський мотив обов'язку перед розумінням персоніфікованого образу «землі», як своєрідного концепту буття.

На жаль, на сьогодні вказана проблема є недостатньо розробленою. Хоча, потрібно зауважити, що у багатьох монографіях, публікаціях аналізуються окремі аспекти творчості обох митців. Так, художня спадщина М. Шолохова поцінована належним чином. Тут можна навести книги і монографії видатних літературознавців В. Воронова, В. Литвинова, Г. Сіволова, М. Федя, Л. Якименка, праці М. Глушкова, Г. Губанова, Г. Єрмолаєва, Л. Залеської та ін.

У монографії Л. Якименка „Творчість М. О. Шолохова” (1970) розглянуто ряд важливих проблем, однією з яких є процес створення кожного з чотирьох томів роману „Тихий Дон”, що надає змогу реципієнту зрозуміти драматичну міць твору, багатство людських індивідуальностей. Дослідник виділяє головну

рушійну силу роману – історію революції і громадянської війни, яка вплинула на структуру „Тихого Дону” [11, с. 247]. Л. Якименко пише: „Можливо, найтяжче для письменника – подолати інерцію художнього сприйняття,... традиційні уявлення, що є пов’язаними з існуючою в літературі розробкою теми чи загальним уявленням про історичний процес” [11, с. 112].

Одним з системних досліджень, без яких розгляд критично-наукових праць був би недостатньо глибоким, ми вважаємо працю В. Петеліна „Гуманізм Шолохова” (1965). Критик докладно зупинився на образній системі романів „Тихий Дон”, „Піднята цілина”. В. Петелін намагався по-новому, всупереч зауваженням багатьох літературознавців (В. Гоффеншефер, В. Кирпотін, І. Лежньов, М. Чарний, Л. Якименко), підійти до висвітлення образів у епопеї „Тихий Дон”, зокрема до характеру Григорія Мелехова, який для багатьох критиків просто став „міцним горішком”, який „пройшовши всі кола пекла, не втратив тих живих якостей, які роблять людину людиною” [6, с. 2].

Ще одна книга В. Петеліна „Життя Шолохова. Трагедія російського генія” (2002) всебічно розкриває життєвий і творчий шлях письменника. На основі маловідомих документальних матеріалів, а також особистісного враження від зустрічей з митцем дослідник простежує творчу історію його прози, намагається зрозуміти психологію не тільки героїв, але через них і самого автора: „Будь-яка спроба підійти до Мелехова із завчасно уготованим йому мірилом обертається невдачею: шолоховська стихія не терпить схеми, згідно з якою пишеться „пересічна” література. Це все одно, що з позиції застиглих канонів французького класицизму аналізувати Шекспіра” [7, с. 8].

Звичайно, і в даному разі не обійшлося без необґрунтованості, ідеологічного забарвлення. Багато останніх праць є ганебними і просто недостойними літературного прочитання, плямують честь великого прозаїка. Це роботи Р. Медведева, М. Мезенцева, А. та С. Макарових, головною метою яких був намір стерти прізвище митця з обкладинки „Тихого Дону”. Велику ж подяку можна висловити багатьом літературознавцям, у тому числі Гейру Хьетсо, який провів детальну текстологічну перевірку художньої спадщини

М. Шолохова і довів, що саме він є творцем „Тихого Дону”; Л. Колодному, Б. Проценку та іншим критикам, які і до сьогодні вступають у полеміку і доводять непереконаливість версій про плагіат.

Дискусія навколо ідіостилю митця ведеться і сьогодні, але з кожним роком стає все зрозуміліше, яке визначне місце у світовій літературі ХХ століття посідає творча спадщина М. О. Шолохова.

Художня система М. Стельмаха впродовж багатьох років також привертала увагу (інколи ідеологічно заангажовану) літературних критиків. Серед них О. Бабишкін, Ю. Бурляй, М. Домницький, М. Гуменний та Я. Гуменний, Н. Заверталюк, В. Загороднюк, О. Килимник, В. Марко, О. Руденко-Десняк, І. Семенчук та ін..

Системним підходом аналізу творчої спадщини митця характеризується книга „Михайло Стельмах. Літературно-критичний нарис” М. Домницького (1973), де зосереджено увагу на розгляді особливостей поетики його романів. Літературознавець докладно зупиняється і на показі життєвого шляху, витоків творчої діяльності митця, на відтворенні історичних подій у його художній спадщині. Головною проблемою дослідження є основна для романів М. Стельмаха „вічна тема „земля - людина” [2, с. 39]. Критик переконливо досліджує образи героїв, приділяючи велику увагу портретній характеристиці як головних, так і другорядних персонажів романів. Але автором подано дещо спрощене розуміння причин введення нових епізодичних персонажів в останні розділи роману „Кров людська – не водиця”. Дослідник вбачає в цьому прийомі деяку композиційну недовершеність [2, с. 85].

Ґрунтовні праці відомого критика І. Семенчука були узагальнені у літературно-критичному нарисі „Романи Михайла Стельмаха” (1976). Одним з аспектів дослідження є розгляд поетики у художній системі романів митця. Вчений вказує на причини особливості структури роману „Кров людська – не водиця”, доводить необхідність вжитого прийому ущільненого часу, близького до прийому монтажу [9].

Автор зупиняється на тематично з’єднаній, але складній композиції

романів, приділяючи увагу кожній з трьох частин „епопеї” [9, с. 81]. Він наголошує на їхній завершеності й самостійності як окремих творів, і в той же час – аналізує нерозривний зв’язок розвитку характерів у цих частинах.

Доцільно, на наш погляд, звернутися і до навчального посібника М. Гуменного, Я. Гуменного „Майстерність Михайла Стельмаха-романіста” (1999). У роботі поставлені такі важливі питання, як аналіз фольклорної основи твору, національної традиції у романах митця. Авторами розглядається сюжетно-композиційна структура творів, робляться ґрунтовні висновки [1]. Дослідження М. Гуменного, Я. Гуменного ще раз доводить, що фольклоризм відіграє важливі функції у поезиці творів прозаїка.

У монографії В. Загороднюка „Психологізм творчості Михайла Стельмаха” (2002) розглянуто деякі аспекти психологізму його романів, що допомагає глибше осягнути ідейно-тематичну основу його епосу. Автором проведено паралель з творчістю Т. Шевченка, Л. Толстого, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, О. Довженка. В. Загороднюк зауважує, що стиль художнього мислення романіста відображає особливості його концепції національного буття, оскільки в ньому органічно поєднуються ліризм та епічний розмах у зображенні подій [3].

Викладені думки про творчість М. Стельмаха хотілося б підсумувати словами П. Мисника з розвідки „Штрихи до образу епохи” про те, що своєрідний стиль романів М. Стельмаха не можуть всі сприймати однаково: „Одним цілком імпонує широке використання фольклорно-пісенних... скарбів українського народу, творення на цій основі яскравої образності. Інші цю фольклорну стихію вважають... іноді штучною, аж до того, що закидають письменникові вияви етнографізму... Що ж до використання ним національного... колориту, то він завжди підпорядкований головній меті – відтворенню глибинного сенсу народного життя” [5, с. 132].

Літературознавці з кожним роком, з кожною подальшою розвідкою відкривали все нові якості авторської манери письменників, виступаючи інколи з суперечливими судженнями. Вважаємо, що становлячи докладну, інколи

навіть досконалу основу аналізу спадщини М. Шолохова і М. Стельмаха, раніше окреслені думки не є незмінними, а тому відкриті для переосмислення сучасністю, оскільки деякі окремі і загальні аспекти творчості митців і до цього часу не одержали достатнього висвітлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменний М. Майстерність Михайла Стельмаха-романіста / М. Гуменний, Я. Гуменний. – Херсон: ХДПУ, 1999. – 47 с.
2. Домницький М. І. Михайло Стельмах. Літературно-критичний нарис/ Микола Іванович Домницький. – К.: Дніпро, 1973 – 158с.
3. Загороднюк В. С. Психологізм творчості Михайла Стельмаха: Монографія / В. С. Загороднюк. – К.: Акцент, 2002. – 192 с.
4. Кучерявенко С.В. Типологія характеру у М. Шолохова і М. Стельмаха / С.В. Кучерявенко // Радянське літературознавство. – 1985. - №5. – С. 54-59.
5. Мисник П. Штрихи до образу епохи / Прокіп Мисник // Вітчизна.- К.: Рад. письм., 1972.- № 5.- С. 126-132.
6. Петелин В. В. Гуманізм Шолохова / В. В. Петелин. – М.: Сов. Писатель, 1965. – 496 с.
7. Петелин В. Жизнь Шолохова. Трагедия русского гения. – «Бессмертные имена». – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2002. – 895 с.
8. Різниченко Т. Типологія пейзажу в творах М. Шолохова і М. Стельмаха / Тетяна Різниченко // Шолохов і українська література. Зб. статей. – К.: Дніпро, 1985. – С. 102-117.
9. Семенчук І.Р. Романи М. Стельмаха / Іван Романович Семенчук. – К.: Рад. письм., 1976. – 214 с.
10. Султанов К.К. Национальная идея и национальная литература/ К.К. Султанов

// Нация. Личность. Литература. – Вып. 1. – М.: Наследие, 1996.– 250 с.

11. Якименко Л. Творчество М.А.Шолохова: Монография / Л. Якименко. - Изд.

2-е, испр. и доп.– М.: Сов. писатель, 1970. – 664 с.